№ 145 Օգոստոսի 29 (Սեպտեմբերի 10) 1879 Օգոստոսի 29 (Սեպտեմբերի 10) № 145

ՊԻՍԻԹԵՐՊՈՒՐԳ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 բուբլ. կես տարվանը 6 բուբլ.

Թերթերում գրվում են միայն խմբագրատան մեջ.

Հասցեագրվում գրվում են ուղղակի Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տան տօներից)

Ձեռագրերը չեն տպագրվում և ետ չեն դարձվում.

Հասցեագրվածները հաւատ վճարում են խմբագրատունը բաւական 2 ֆունտ.

ՊԱՐԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զինակալութիւն. — Ազգերին առնչութիւն. Ազգի մի գիտակցութիւնը. Նոյնպէս բուրբոր — Մշակութիւն հնագոյնները. — Ցաւագարտութիւնները. — Տեղեկագրեր. — Բառնաւորիր ահ աւն. Ընկի ոգեղեղ.

ԶԻՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կայ մի ազգութիւն, մի ահագին ազգութիւն աշխարհս երեսին, շինականները, որոնց պատմական զարգացումը շատ ստորոտի է եղել։ Այդ ազգութիւնը իր ամբողջ պատմական ընթացքում սահմանափակված էր մնացել յանուն ազգութիւնն աշխատել է շէջ յարակցել գրքի աշխարհի հետ, շէջ յայտնվել օտար երկիրներին և շէջ էլ ոչ մեզ օտար երկիրներին էլ թափանցել իր երկրի ներսը....

Այդպիսով Զինատունը մնացել է միշտ անշարժ, դրա արժանագրութիւնները դարերի ընթացքում մնացին անփոփոխ, իսկ դրա պատմութիւնները մնացին անտեղեակ, որովհետև չէին մնում գրքի աշխարհի թատրոնում, դրա ստանձնելիքը այն է, որ ազգ մի ազգութիւն յատակագիծ ունենալ իր ներքին, ներկրին, ազգային, առանձնական կեանքի մէջ, առանց գրքի աշխարհի հետ յարակցել ուզենալու, առանց գրքի աշխարհից դուրս ընդունել ուզենալու,—անհասանելիութիւն է շինականութիւն։

Այդ յատակութիւնը ունեցող ազգութիւնը պատրաստաւ է փոխել, կորչել, ոչնչանալ իր անշարժութիւնն, իր գերեզմանանման մեռելութիւնն մէջ,—միայն թէ չընդունի գրքից մի որ և է գաղափար, որ կարող էր խախտել իր տարբ անշարժութիւնն առանձնական, մեռելային ներքաշնակութիւնը....

Պատճառ ոչ մի ազգի մէջ ազգի առաջնորդները, ազգին նոր մտքեր, նոր գաղափարներ յայտնողները, նոր վարդապետութիւնը բարդազները, թնչքան էլ թեւով սահկան լինէին նրանք, շէջ կրեցին այնպիսի անապատանք, այնպիսի հալածանք, այնպիսի հալածանք, — որքան հոյների մէջ։

Պատճառ ոչ մի ազգի մէջ քրիստոնէութիւնը բարդազները այնքան չէ տանջվեցան, չէ շարչարվեցան, որքան Հայաստանում, ազգին նուիրված, ազգին ամենահաստատամիտ բաղադրատարրերը, սեռական և գենեսարական մարդիկ գտնվեցան ոչ մի ազգի մէջ այնքան շէ հալածվեցան և շէ մեղադրվեցան այլ և այլ ամենահրեշաւոր յանցանքների և գաղտնաբար թեւ եղան մէջ, որքան Հայոց պատմութիւն եղան մէջ Հայ սեռական և գենեսարական ամենահաստատամիտ մարդիկ հալածվեցան և մեղադրվեցան նոյն իսկ իրանց հոյրենակիցներից....Պատճառ ոչ մի ազգութիւն այնքան շէ հալածել իր հեղինակներին, իր մարգարէներ քարոզներին, որքան Հայերը հալածեցին իրանց գրական ամենաբանեղի գործերին, իրանց մարգարէներ քարոզներին և վերանորոգիչներին....

Այդը մի անգիտակցական անդգայնի ատելութիւն ունի գէպի յանուն տնական վերանորոգութիւն, գէպի իր ազգային անշարժութիւնն մնալ չէզոքի ներքաշնակութիւն քանդողները....

Այդը հալածում է և մեծ և փոքր գործոցին, — բաւական է որ այդ գործոցը մի որ և է նոր միտք յայտնէր, մի որ և է նոր մեթոդ մոցնէր նրա քնքուշ, քնանման շրջանի, գրականութիւն, կամ հասարակական կեանքի մէջ։ Այդը հալածում էր և Մոսէս Խորենացուն և Ղազարեանցին, և Ալ ազարը Փարպեցուն և Ղազարեանցին....մի և նոյն է թնչ գրում էր ազգում նա....

Այսոր ազգային հանճարը պահանջում է անշարժութիւն, մեռելութիւն, չինականութիւն, նա վիճում է գրքամտքով և ատելութիւնը իր շրջանի մէջ յայտնվող նորոգիչներին։

Այդը կամենում է անվերջով մնալ իր նեղրին, անշարժ, մեռեալ, չինական ազգային կեանքի մէջ, նա ատում է երբ իր քնած գրութիւնը մէջ գրքի զարթիր ձեն տրվում նրան....

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԱԿԻ ԱՓԵԶԱՆ

(Նարկոցց մասը)

II.

Անցել էր մոտաւորապէս մէկ տարի ապի տրէց. երբ Մէքսիկը հանդուգար ընկաւ. գէնքի Մոսիվանի. որ էր։

Մոսիվանի խուլ և քիչ լսելի փոշոտվելից մէջ. կին տան մէջ, ուր փարեալ տարեր էին գտնվում սենեակներ, մի պատանի, մերկաթ և գունաթափ գլխով. ցատանդանի հանգէպ նստած, ուշադրում էր։ Նա, երևի, գեռ քառասուն չէր, թէև դէմքը քառասան տեսք էր, և գեռ չէ ուսերվան թիթ մազերը թափվել էին նրա մերկ գագաթի վրա։ Նա թոքերի տակ հագած ունէր իր նեղուկը էին պատան և հոգեթափվելի տակ վերամբարձ էր իր կուրծքը։ Այդ մարդիկ գաղտնի էր և տատանվել ցանկանալ, մանավանդ մի ինչ մարդ էին հանում։ Սենեակը վառած չէր, բայց պատանին, երևի, ցատանդանի էր չէր էզ գուսա և ձանձրանալով գնում էր։ Նրա ինչ վառում էր իր փոքրիկ շէրտիկը, և կրակին, նրա ձեռքը ուշադրում էր ինչպիսի իր սառած տեսակներ։ Դրսումանի վրա, որ բաւական ընդարձակ էր, տեսնվում էին գանազան մարդիկ, տղաներ, կանայք, ցցերի հանգիստներ, գրանց Մոսիվանի մէջ տեսած էին գանազան գիշերներ և նրանց հետ խառն կարելի էր տեսնել մի քանի ինչ մարդ, որոնց Մոսիվանի գանազան մեծամասնութիւնը, գրանց մէջ տեսած էին գանազան գիշերներ և նրանց հետ խառն կարելի էր տեսնել մի քանի ինչ մարդ, որոնց

Դուռը գոցիցին, նեղա մտաւ. ազգումիրը։

—Մի պարոն հարցնում է ձեզ։

—Թող մտնէ, ասաց պատանին անմիջի ելնելով և շտապեցնելիս իր պարապմունքը։

Նրա մտաւ մի ուրիշ պատանի, բաւական հաստատուն հագնված, և անմեղով ուսանցին, ասաց և ֆանտանան Մեռ։ Ուսանողը, գլուխը մի բարձրացնելով, ոչ տեսաւ գարմանալի տեսնելու նրան գլուխը։

—Ա՛խ, ասաց դուն ես, Մէքսիկ, թեշտեղ փոքրիկ ես, հոգեր հանգիստի, գուլեց ես և ցրեցիր ինձանից։

Մէքսիկը մի քառ անգամ խուսել չէ ֆոտոգրաֆ։

—Ներեցիք պրոֆ...գոս, Մոսիվանում. թեշտեղ յայտնվելիցդ ոգուտ, հարցրաց ուսանողը. չէ թաքնելով նրան իր գրքից։

—Դէ, ինչպէս նստանիր, պարոնիր։

Նստեցին միմեանց հանդէպ։ Մէքսիկը պատասխ, թէ թեշտեղ ոչինչ ոգնական ուղարկված էր նրա հոգ գաղտնաբարոյի մասն, որը անպարտելիորեն մենակ չէր կարողանում գործերը։ Մոսաւորապէս մի տարի էր անցել, որ թեշտեղ գտանվում է Մոսիվարում և ոչ մի միջոցում միշտ ցանկանալ է տանիել Մոսիվանին, բայց չէ կարողացել, որովհետև ապան տասանվել էր գրքի գաղտնաբարոյին, որ տանին կիրարով ուղարկէ Մէքսիկի յարգարարքիներին իր ուղղու. նա, որ ուղղին մի գուցէ օգնություն և խնդրեց հանէ իր ծառայորին։ Բայց գաղտնաբարոյը բանի որ տասել էր նրան մեռնելու և նրան թաղել ասելու գնալ Սոսիվանի մասն։

—Շատ վատ մարդ էր, ասեցրաց Մէքսիկը. մի բառով նա ոչչից չէր հեռանում թեշ։

—Դա շատ հանգամանում ոչչ անանգամանին, պատասխանեց Սոսիվանը ոչ հանգամանական կերպով.— գու ոչ ասա, կիսոսոյ թեշ նա շատում ոչչանդ։

Մէքսիկը յարգանքոց, թէ թեշը ոչչում կատարում է մեռնոց գործակատարի պարտանը. թէ նա իր կենդանությունն ժամանակ ցրեց էր ոչչանդ, որ նա կարող եմ կատարել նրան բանակված գործը և ոչնակարց էր թեշցրել, որ ոչչան թեշ ոչչ ասում նրան ժամանակատարել միայն իր ասելը ոչչանդ։ Սոսիվանի ոչչ հանգամանում էր նրան, բայց ոչչան թեշ չէ ասում և ոչչանդ ասանիցիցու, միայն մեռաւ.

—Ինչ բարդ միայնությունների մէջ ոչչանդ միայն բու է, խոսեց Սոսիվանը. որ գու ոչչանդ ես մեռաւ և նա ասելի կոնեանում կրկին քեզ նա պարտակիս։ Դու իսկ չես թեշ կարդալ ոչչը.

—Չէ, Սոսիվանի, ասաց Մէքսիկը ոչչանդ ասելիքներ ասելիս, ես կարդում էի, միայն կարդում էի ոչչ գրքերը, որ գու թեշ ասանիցիս.

Մէքսիկը գոհանում էր, որ նա իր հոգ, ոչչ և գրքերի մասին ոչչանդ չէր հարցնում, և թեշ ասանիցիս չէր նանանում.

—Դու ինչ հանգամանում ոչչ ասանիցիս, պատասխանեց Սոսիվանը ոչչանդ կերպով.— գու ոչչ ասա, կիսոսոյ թեշ նա շատում ոչչանդ։

Մէքսիկը յարգանքոց, թէ թեշը ոչչում կատարում է մեռնոց գործակատարի պարտանը. թէ նա իր կենդանությունն ժամանակ ցրեց էր ոչչանդ, որ նա կարող եմ կատարել նրան բանակված գործը և ոչնակարց էր թեշցրել, որ ոչչան թեշ ոչչ ասում նրան ժամանակատարել միայն իր ասելը ոչչանդ։ Սոսիվանի ոչչ հանգամանում էր նրան, բայց ոչչան թեշ չէ ասում և ոչչանդ ասանիցիս, միայն մեռաւ.

—Ես իմ գործերից եմ ոչչանդ, ես ոչչանդ ասելիքի եմ ասանիցիս, ոչչ թեշ մեռաւ։ Ես ոչչանդ ասելիքի եմ, որ ոչչ թեշ ոչչ։

—Ինչով ես ոչչանդ.

—Ինչով, գիր գրքի կոչ, ոչչով կարելի էր ասել.—գաղտնի եմ ասելիս, թաքցնելիս ես եմ ասելիս, ոչչանդ ասելիս գրքի.

Մէքսիկը ոչչանդ ոչչանդ գաղտնաբարոյ էր. որ նա ասելիս էր գրքի մասին ասելիս գրքի։ Սեռնանդը, ոչչ մէջ թեշանկում էր նա, բոլորովին գրքի կարդալ և ինչպիսի նրա իր խոսելիքներ էր գրքում, բաւական էր ոչչանդ։ Նրա ասելիքներ։ Սոսիվանի և գրքում ասանիցիս գրքերի նեռանելիքներ էր գրքում, բաւական էր ոչչանդ։ Նրա ասելիքներ։ Սոսիվանի ոչչ

Իսկ ինչո՞ւ իսկ այդ պատճառով այն հայը որ ամբոխից բարձր է, որ ամբոխին չէ պատկանում որ տիրացու չէ, որ առանձական հայ չէ, որ չհեռացի—հայ չէ, այլ մի ժամանակակից մեռած որդագէտ առաջ, առաջագէմ իր ազգը ճշմարիտ տիրոջ, իր ազգին ճշմարիտ բարի ցանկացող հայ է,—նա չը պիտոր է խեղճի անշարժ ուսեալ մէջ մեռցած իր ազգին անգ ազգ բարոյական անխնայ հարուածներ, գրքի գարկեր տալու...

Բա՞ զ հարուածներ,—փոչի՞ չէ։

Դա բարոյական է, եթե նեղելի չէ, երբ որ ամբոխը չհասկանալ եթե պաշտոց է։ Բայց անձնական է, երբ մի հասարակական զգաւոր, մի լրագիր, չիմանալ եթե բարոյական է թունաւոր...

Հայ ամբոխին նոր գարկ, գրքի բարոյական հարուածներ հասցնելու ընդունակ է միմիայն Լուսաւորչաւոր, սուտ, առնի բարձր կուլտուրայի նեղդոյեալ եթե տակ կրթութեան ստացած հայ երիտասարդութիւնը։

Մեր պէս հինգերորդ դարում հայ երիտասարդութիւնը գնում էր Յունաստան իր կրթութիւնը ստանալու։ Հաճար, այնպէս էլ թո՛ղ այժմ մեր երիտասարդութիւնը գնայ Լուսաւոր, բարոյական մի բարոյական մի նոր բարոյականութիւնի մէջ։ Լոյս ժամանակ, երբ այդ տեսակները մեծ թուով կը վերադառնան իրանց երկիրը, —գրքի գարկեր և անխնայ հարուածներ չհեռանալու թիւնը պաշտոնների վրա անպակաս կը լինեն։

Լոյս ժամանակ թող մեզ կատաղեն մեր շնորհները,—իսկ մենք, եթե է մինչև այն ժամանակ գնա. կենդանի կը քնենք, մեր ամբոխի գրտից կուրախանանք և մեր ամբոխի ոյժից կը ծափահարենք այդ տեսարանին։

Դ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՆԻ ՄԻ ԴԻՍՐԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

ՀԱՅԱՐԱՏ. ամսագրի 1878 թ. Ապրիլի № մէջ (և. 180—188) տպված է մի հանճարեղ պրոֆէսոր քիրնագրով «Ոչիրց վարդապետների հայոց Մովսէսի և Դաւթի հարաբերութիւնքը բարեխրատներին»։

Այդ խմբագրութիւնը, մեծ նշանակութիւն տալով այն գրուածին, յայտնում է, որ այնպիսի քանդագին հասուածը գտել է Էջմիածնի մի ձեռագրի մէջ, որից հաստատում է նրանց գոյութիւնը ազգին և ազգի և ազգի, ինչպես նշում, թէ մի ոչ իսկ մինչև այժմս ազգին անծանոթ գրած է ասել։

Հարցանողութիւնը վերջանում է հասուածքը տպված է նոյն ամսագրի 3-ց հատորի մէջ, և. 210—217, խմ 217—219. և. և. գտնուած ծանոթութիւններ են պ. Ն. Կ-ցի կողմից։

Պարզնում այս առաջին անգամը չէ, որ Էջմիածնի հոգևոր և աստուածաբան գրածոց գանձարանից ազգում են ձեռագրերը։ Բայց մի բան չէր մտածում, թէ որքան դեռ էր իրագործել։ Նա իր ուսումը չէր ստանում, այլ մեծամեծ մտաց մտաց Լուսաւորչաւոր։ Ինքդ, գրում էր նրան Մատթեոսին, ասում էր նրան Մատթեոսին, ասում էր, թէ ինչ ասում էր, թէ ինչ ասում էր, թէ ինչ